

MÄLESTUSPÄEVAD

ELMAR E. LEPPIK – 100

ALEKSANDER RATT – *in memoriam*

1998. aasta 5. septembril lahkus igavikuteele üks meie vanemaid põllumajandus- ja põllumajandusökonomika teadlasi, APS-i auliige, Eesti Üliõpilaste Seltsi liige Aleksander Ratt.

Aleksander Ratt sündis Tartumaal Ranna (hilisemas Pala) vallas. Ta käis

läbi selleaegsed maakoolitüübid ja lõpetas 1923. a. Tartu Realgümnaasiumi ning astus Tartu Ülikooli, mille lõpetas 1930. aastal agronoomina. 1931. aastal kaitses ta magistritööd. 1946. aastal atesteeriti magistrikraad ümber põllumajanduskandidaadi teaduskraadiks.

Erialatööd alustas A. Ratt juba üliõpilasena 1926. aastal põllumajandusteaduskonna taimebioloogia katsejaamas. 1927. aastal asus ta tööle Tallinna Seemnekontrollijaama ning töötas põllumajandusministeeriumis seemnekontrolli ja taimekaitse alal 1948. aastani. Siis tuli lahkuda selleaegsete tavasuüdistuste tõttu. Järgnes paar aastat lühiajalisi töökohti, seejärel veidi pikemaajaline töökoht (1950...1956) maaparanduse projekteerimise instituudis.

Eelnimetatud instituudis määrati A. Rati uus tegevussuund – tuli loobuda senisest huvist seemnekontrolli ja taimekaitse alal ning suunduda põllumajandusökonomika käsitlemisele. Ta asus tööle Eesti TA Majanduse Instituuti, kus töötas vanemteadurina aastail 1956...1983. Seal hakkas ta välja töötama maaparanduse majandusliku efektiivsuse hindamise meetodikat, tegeles linakasvatuse, põllumajandusettevõtete suuruse, ka agraarajaloo ning mitmete muude probleemidega.

A. Ratt on üksi või koos teiste autoritega avaldanud 15 põllumajandust ja agraarökonomikat käsitlevat raamatut ning kirjutanud üle 200 artikli. Tema töödes avaldub veendumus oma tõdedes, need omavad püsiväärtust.

A. Ratt oli kohusetundlik ja sirgjooneline teadlane. Oma töö ja ellusuhtumisega oli ta heaks eeskujuks noorematele kolleegidele. Mälestus temast on püsiv.

J. Kaubi

Elmar Lepik sündis 3. detsembril 1898. a. Tartumaal Jõgeva vallas Väljaotsa külas (Painkülas) Andrese talus. Hilisema maailmatasemega teadusmehe koolitee algas Painküla Algkoolis ja jätkus Kaarepere Ministeeriumikoolis. Edasine koolitee viis Elmar Lepiku 1914. a. sügisel Tartu Hugo Treffneri Gümnaasiumi. Elmar Lepiku õpingud selles koolis vältasid kuni lõpetamiseni 1921. a., olles vahepeal 7. klassis katkestatud õppursõdurina Vabadussõjast osavõtu tõttu. 1921. a. immatrikuleeriti Elmar Lepik Tartu Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna loodusteaduse osakonna üliõpilaseks. Loodusteaduse osakonna botaanika haru lõpetanuks tunnistati ta seoses nõuetekohase magistritöö esitamisega. Magistritöö “Tartu ümbruskonna parasiit-seened” on käsitsi kirjutatud tekstina ja see asub praegu TÜ raamatukogus. E. Lepik osales EÜS-i tegevuses. Juba üliõpilasena (1923...1926) töötas ta TÜ fütopatoloogia katsejaama abijõuna ja seenekogude korraldajana. On teada, et 1924. a. on ülikooli valitsus määranud kodumaa uurimiseks määratud summadest 5000 marka botaanikaüliõpilasele Elmar Lepikule tema Saaremaa uurimisreisi toetusks. Võime järeldada, et oma stuudiumi teises pooles on ta äratanud juba tähelepanu perspektiivse teadusmehena. Ja nii ongi, et juba 1926. a. sügisel kinnitati Elmar Lepik põllutööministeeriumi ettepanekul kaheks aastaks *Rockefeller Foundation*’i stipendiaadiks. Ta töötas Berni, Genfi ja Zürichi ülikoolide juures vastavates laboratooriumides ja kuulus sealsete juhtivate professorite (E. Gäumann, Ed. Fischer, W. Rytz, R. Chodat, M. Rikli, G. Wiegner, A. Volkart, E. Rübel) loenguid. Et *Rockefeller Foundation*’i stipendiumi statuut ei lubanud ühele isikule enam kui kaheks aastaks stipendiumi määrata, pöördus E. Lepik TÜ poole seal välisstipendiumi saamise taotlusega. Talle võimaldati see üheks aastaks (kuni 1.08.1929) oma uurimistöö jätkamiseks Zürichis, sest Tartus polnud selleks vajalikku biokeemia laboratooriumi. Eduka töö tulemusena kaitses Elmar Lepik 1928. a. juulis Zürichi tehnikaulikoolis loodusteaduste doktoridissertatsiooni taimehaiguste erialal. Saksakeelset trükitud tööd “Untersuchungen über den Biochemismus der Kartoffelfäulen. Der Einfluß der Phytophthora – Fäule auf die chemische Zusammensetzung der Kartoffelknolle” säilitatakse TÜ raamatukogus. Vastav diplom on välja antud 10.04.1929. a. ja see on säilitatud Eesti Ajalooarhiivis.

Järgnesid töörohked aastad (1929...1944) Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna õppejõuna, alul dotsendi kohusetäitjana, edasi dotsendina, adjunktprofessorina, erakorralise professorina ja korralise professorina, taimehaiguste õppetooli (kabineti) juhatajana. Alates 1929. a. sügisest oli dr. E. Lepik ka TÜ fütopatoloogia (taimehai-

guste) katsejaama juhatajaks. Lisaks õppe- ja uurimistöele on dr. E. Lepiku teeneks koos entomoloogia katsejaama juhataja Kaarel Leusega (Zolk) kogu vabariigi taimekaitse organisatsiooni ja selle valdkonna praktilise töö väljaarendamine, sealhulgas taimekaitsevahendite tootmine ja nende müük ning trükitud taimekaitseteadete ja katsejaama lendlehtede väljaandmine. Taimekaitseteadeteid anti alates 1934. a. edasi ka raadio kaudu, iga päev kell 7 p.l. Prof. E. Lepik oli omal ajal väga populaarse kolmeköitelise "Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamatu" koostajaid ja kaasautoreid. Prof. E. Lepik oli Eesti Entsüklopeedia taimekaitse allosakonna toimetajaid ja Põllumajanduse Entsüklopeedia toimetuskolleegiumi liige. Ta oli "Looduskaitse Seltsi Aruannete" toimetaja (1937...1943). Prof. E. Lepik oli Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee ning selle taimekasvatuse sektsiooni liige ja taimekaitse sektsiooni esimees. Ta oli Taimekaitse Edendamise Ühingu juhataja liige. Veel oli ta Loodusvarade Instituudi juures 1938. a. moodustatud puidu immutusalaste küsimuste erikomisjoni koosseisu liige. Soome zoologia- ja botaanikaseltsi *Vanamo* kirjavahetajaliikmeks oli ta valitud juba 1934. aastal. Tartu Ülikooli valitsuse otsusega määrati ta TÜ esindajaks Loodushoiu Nõukogusse. Eesti, Läti ja Leedu valitsuste ühisel ettepanekul kutsuti dr. E. Lepik Rahvaste Liidu juurde taimekaitseeksperdi komiteesse. Ta oli ka Eesti esindajaks Rooma Rahvusvahelise Põllumajanduse Instituudi juures. Prof. E. Lepik kuulus ka ETÜA (*Estonian Learned Society in America*), AAS (*American Association for the Advancement of Science*) ja *Naturforschende Gesellschaft in Zürich* liikmeskonda. Ta võttis osa Loodusuurijate Seltsi, Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi ja Akadeemilise Metsaseltsi tööst. Prof. E. Lepik kuulus APS-i eluaegsete liikmete hulka ja oli ka selle seltsi juhataja liikmeks (1938...1944).

Juba *International Education Board*'i stipendiaadina ja hiljem õppejõuna on ta reisinud praktiliselt kõigis Euroopa riikides ja ka Põhja-Aafrikas, tutvudes sealse flooraga, taimekaitse organisatsiooni, õppe- ja uurimistööga, seejuures alati silmas pidades botaaniliste ja fütopatoloogiliste kogude täiendamist. Tartu Ülikooli taimehaiguste kabinet ja taimehaiguste katsejaama seenhaiguste kollektsioon kujunes nii üheks Baltikumi täielikumaks.

Sügisel 1944 emigreerus prof. E. Lepik Saksamaale, kus töötas botaanika ja taimekaitse professorina Weihestephani kõrgemas aianduskoolis, oli lektor Müncheni tehnikaülikoolis ja instrktor Freisingis USA Armees Põllumajandus- ja Tehnikakoolis (1944...1950). Seal jätkus ka uurimistöö ja tulemuste publitseerimine taimefülogeneesi, aga samuti praktilise taimekaitse alal. Prof. Elmar Lepik on emigratsioonis olles muutnud oma nime. Tema enda poolt koostatud trüki-

tööde nimestikust võib näha, et juba 1947. a. Saksamaal ilmunud tööde autoriks on märgitud E(lmar) E(mil) Leppik.

Prof. Elmar Leppik siirdus 1950. a. Ameerika Ühendriikidesse, kus esimesed viis aastat töötas üldbioloogia professorina Lõuna-Dakotas Augustana Kolledžis. Sellel perioodil oli ta 1953. a. ja 1954. a. suvel külalisuurijaks Kesk-Ameerikas El-Salvadoris, kus töötas kohaliku ülikooli troopiliste uurimiste instituudis. Aastatel 1955...1957 oli ta uurimistööl Minnesota ülikooli Hormeli uurimisinstituudis. Alates 1957. a. oli prof. E. Leppik Ameerika Ühendriikide põllumajandusministeeriumi teenistuses. Esialgu oli töökohaks Iowa riigiülikooli taime introduktsiooni instituut (1957...1964), hiljem föderaalne põllumajanduslik kesk-katseasutus Beltsville'is, Washingtoni lähistel. Seal töötas ta esimesed kaheksa aastat uute taime uurimise harus, hiljem kuni elu lõpuni taimegeneetika ja iduplasma instituudis.

Eesti Entsüklopeedia viies köide (1990) tutvustab prof. Elmar Emil Leppikut kui eesti botaanikut ja fütopatoloogi, evolutsionisti. Tema uurimused on seente ja seenhaiguste leviku, rooste-seente fülogeneesi, õie evolutsiooni jm. kohta. Ta on täiendanud ja edasi arendanud N. I. Vavilovi homoloogiliste ridade seadust, saades selleks materjali El-Salvadoris ja Indias Poona Ülikoolis töötades. Alates 1964. aastast leiab tema uurimistöö tunnustamist New Yorgi TA akadeemikuna. Ja seetõttu võime ka järeldada, et tema töö kaalukam osa realiseerus väljaspool kodumaad. Seda kinnitab ka tema enda poolt koostatud publikatsioonide (List of Publications 1923...1976) nimistu. Prof. E. E. Leppiku emigratsiooniperioodi publikatsioonid, peamiselt inglise, aga ka saksa, prantsuse, eesti ja vene keeles, on ilmunud ümmarguselt tosinas rahvusvahelises ajakirjas ja väljaandes.

Laupäeva, 4. veebruari 1978. a. hommikul lahkus *dr. sc. nat.* prof. Elmar Emil Leppik südameataki tagajärjel igaviku teedele. Ta on maetud Hackensacki kalmistule Beltsville'is (Maryland, USA).

B: *Agronomia*, 1928, nr. 9; *Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944*. Tartu, 1994; *Professor dr. sc. nat. Elmar E. Leppik*. Tartu, 1998.

K. Annuk

ARNOLD KIVIMÄE – 90

19. detsembril möödub 90 aastat Eesti ühe tuntuma loomakasvatusteadlase ja loomakasvatuse asjatundja Arnold Kivimäe sünnist. Kahjuks teavad meie noorema põlvkonna loomakasvatavad tema töödest ja tegemistest suhteliselt vähe, kuna tema kõige väljapaistvamad teadussaavutused langesid Rootsis veedetud pagulasaastate perioodi.

Püüan siinkohal pisutki seda viga parandada ja mõnevõrra pikemalt tema viljakat loometeed valgustada.

Arnold Kivimäe sündis 1908. a. Eivere mõisas Järvemaal mõisateenijate perekonnas neljanda lapsena. Isa asus sajandi lõpul mõisatöele, kus alustas lihtsa mõisatöölisena ja jõudis teenistuses karjääriredelil kiiresti edasi. Mõisa lihttöölise ametile järgnesid peagi ehitustöölise, kutsari, aidamehe, kupja ja lõpuks ka mõisavalitseja amet. Pärast Vabadussõda ja maareformi lõppes perekonnal mõisateenistus, isa sai Järva-Jaani lähedal Orina mõisas 12 ha suuruse asunikatalu. Sellest oli perekond kaua unistanud ja selle tarvis mõisateenistuses ka raha kogunud.

Kooliteed alustas A. Kivimäe Eivere küla-koolis, seejärel tulid Järva-Jaani kõrgem algkool ja Paide ühisgümnaasium. Õpinguid gümnaasiumis on Arnold Kivimäe oma meenutustes pidanud rasketeks ja seda eelkõige majanduslikus mõttes. Asunikatalu ei toonud nii palju sisse, et võis lahedasti lapsi koolitada, tuli kõvasti kokku hoida ja kokku sai hoida vaid kõhu kõrvalt. Talutööde tõttu tuli tihti ette ka koolist puudumisi, sügisene kooliaasta algus venis harilikult 2...3 nädala võrra hilisemale ajale kui klassikaaslastel. See ei tekitanud küll erilisi probleeme koolis edasijõudmisega, kuid ei andnud alust ka hinnetega kiitlemiseks.

Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonda astus Arnold Kivimäe 1926. aastal ning seda eelkõige õe ja õemehe ergutusel. Kindlust valiku tegemisel andis kindlasti talust saadud töökogemus. Tartus avanesid noormehe töökus ja vaimuanded. Juba esimese õppeaasta järel määrati talle stipendium, mis oli suureks leevenduseks majandusmuudele. Teise õppeaasta kevadel pääses noormees suveks Taanimaale praktikale. Põhiliselt tegi ta seal küll rutiinset talutööd (põhiliselt suhkrupeedi harimine), sageli 10 tundi päevas, kuid tal jätkus tahtmist põhjalikumaks tutvumiseks ka talutööde, eriti loomakasvatuse korraldamise küsimustega. Eriti huvitus ta põllumajandusloomade söötmisest, tõi koju hulgaliselt erialakirjandust, mis sai paljuski määravaks tema edasisel eluteel. Kui Arnold Kivimäe koostas Taanist saadud andmete põhjal söötade vitamiinisisalduse tabelid ja näitas neid oma õppejõule, tollasele TÜ loomakasvatuse kabineti juhatajale prof. Jaan Mägile, pakkus professor talle kohe ajutist tööd kabineti juures, hiljem juba assistendi ametit. Ülikooli lõpetas Arnold Kivimäe 1931. aastal *cum laude*.

Assistendi põhiliseks ülesandeks oli üliõpilaste juhendamine praktiliste harjutuste tegemisel (söötade tundmine, söödaratsioonide koostamine, loomade välimiku hindamine jne.), kuid tema nn. eriülesannete hulka kuulus Skandinaaviamaades ilmuva söötmisalase kirjandusega kursis hoidmine ja selle tõlkimine (prof. Mägi valdas saksa ja vene keelt). See võimaldas tal lülituda väga aktiivselt loomakasvatuse kabineti juures tehtavasse teadus-

töösse. Üsna loomulik oli, et koos juhendajaga mõeldi ka uurimistöö teema ja teaduskraadide peale. Iseseisvaks uurimistööks sai projekt nimega "Tegurid, mis pääle söötmise mõjutavate veise piimatoodangut". Esimene osa nimetatud iseseisvast uurimusest pidi andma ülevaate selles valdkonnas ilmunud kirjandusest ja sellest pidi juhendaja, professor J. Mägi, plaani järgi saama materjal magistritöö tarvis. Teine osa tööst pidi baseeruma katsetöö tulemustel, millest pidi tulema doktoridissertatsioon. Kogu plaan realiseerus siiski pooles ulatuses. A. Kivimäe kaitses 1932. a. kogutud materjali põhjal küll magistritöö, kuid doktoriväitekirja kaitsmiseni ta seekord veel ei jõudnud; sõda tuli vahele, materjalid läksid kaduma ja nähtud vaev jäi teadustööks vormistamata.

Töö Tartu Ülikooli loomakasvatuse kabineti juures teda siiski ei rahuldanud. Energilisele ja palju lugenud mehele jäi tegevusruum kitsaks. Tema arvates ei pööranud ülikool vajalikku tähelepanu katsetöödeks võimaluste loomisele Raadil. Seetõttu polnud ime, et A. Kivimäe võttis vastu tollase Põllutöoministeeriumi koolide ja katsejaamade büroo juhataja agr. Jaak Ümariku pakkumise asuda 1. maist 1934. a. tööle Kuusiku kontroll-assistentide kooli õpetajana tingimusel, et ta saab jätkata Kuusiku katsejaamas sileerimise ja veiste söötmisealaseid katseid. Kuusikul veedetud aeg ei kujunenud aga pikaks, kuid oli sedavõrd pingelisem. Vähem kui kahe aasta jooksul korraldas ta rida katseid, kirjutas mitu teaduslikku artiklit, andis välja brošüüri "Silosööda valmistamine" ning koostas ja toimetas "Põllumehe käsiraamatut".

1. novembrist 1935 nimetati A. Kivimäe Põllutöökoja nõunikuks loomakasvatuse alal. Sellele kohale oli teda soovitanud tollane Põllutöökoja direktor agr. Jaan Hünerson. Riigiaparaati jäi ta tööle 11 aastaks. Esimese iseseisvusperioodi lõpuastad pakuvad A. Kivimäele nõunikuametis suurt rahuldust. Ta organiseeris tõuaretustööd, korraldas näitusi, õpetas talupidajaid söödatootmist ümber korraldama, koges igal sammul talupidajate vaimustust jõudsalt areneva karjamajanduse üle. Seevastu Tallinna aastatest viimased kujunesid A. Kivimäele väga masendavateks. Tal tuli taluda ülekohut, mida kannatasid talupojad diktatuuri tõttu. Tuli pidevalt karjamajandust organiseerida ja reorganiseerida, just nii nagu valitseja parasjagu soovis. Tuli üle elada tuntud karjakasvatajate arreteerimisi, küüditamisi ja mõrvamisigi, tuli korraldada karjade evakueerimist ja vältida loomade tapamajja saatmist.

1944. aastal, kui rinne jõudis Narva alla, tuli langetada raske otsus. A. Kivimäe otsustas maha jätta kodu ja viis koos abikaasaga lapsed – üks viie-, teine kolmeaastane – paati ning põgenes, vaatamata sellele, et karistuseks põgenemise eest oli määratud surmanuhtlus. Õine teekond üle lahe õnnestus. A. Kivimäe leidis perekonnale uue kodu

Soomes, kuid seda mitte kauaks. Soome ja Nõukogude Liidu vahel sõlmitud relvarahu alusel kohustus Soome riik teiste hulgas ka eestlased välja andma. Hilissügisel tuli jälle põgeneda, seekord kaluripaadiga üle Botnia lahe Rootsi. A. Kivimäe oli sellel ajal 36-aastane. Rootsi riik tagas perele turvalisuse ning jäi Arnold Kivimäele 44 aastaks elu- ja töökohaks.

Töö leidmisega Rootsis oli A. Kivimäel õnne. Sõja tõttu olid noored mehed enamuses mobiliseeritud, mistõttu paljudes valdkondades vajati kvalifitseeritud tööjõudu. Põgenikelaagrist otsis A. Kivimäe üles ei keegi muu kui professor Joel Axelsson Rootsi Põllumajandusülikooli koduloomade söötmisõpetuse instituudist, kes kutsus ta endale assistendiks. A. Kivimäe alustas tööd respiratsioonikatsetega, uuris kiudaine ja proteiini mõju küüliku ainevahetusele. Seda tuleb pidada oma-moodi katsetööks Rootsis, mis ei olnud veel iseseisev uurimistöö, vaid doktorantide abistamine sellealaste katsete läbiviimisel. Peagi anti talle ka iseseisev uurimisteema, mis puudutas söödataimede keemilise koostise muutusi vegetatsiooniperioodil, samuti taimede keemilise koostise muutusi ööpäeva jooksul. Seda ainevaldkonda käsitlesid ka A. Kivimäe litsentsiaadi- ja doktoridissertatsioonid.

1955. aastal edutati A. Kivimäe riigiagronoomi ametisse linnukasvatuse alal. See töö oli algul praktilisest küljest küll mõnevõrra võõram, kuid kuna A. Kivimäe tundis põhjalikult lindude seedefüsioloogiat, sest oli koos prof. J. Axelssoniga korraldanud rida energiavahetuse uurimise bilansskatseid munevate kanadega, siis kohanes ta uue tööga kiiresti. Riigiagronoomina kandis ta suurt koormust nii teaduskatsete korraldamise organiseerimisel, riigi linnukasvatuse edendamisel kui sellealasel nõustamisel (riigiagronoomi ülesanne oli ka valitsusele nõu andmine). Sellelt ametikohalt siirdus Arnold Kivimäe pensionile, kuid tema teadustegevus sellega ei lõppenud. Ta jõudis kirjutada veel mitmeid teadusartikleid ja raamatutele peatükke.

A. Kivimäe tööde nimekiri on aukartustäratav – 440 nimetust (võimalik, et arv on veelgi suurem, sest loetelu koostajate arvates võis neil osa Eestis avaldatud töödest jääda märkamata). Publikatsioonid võib tinglikult jagada kahte ossa: 1929...1944 Eestis ilmunud ja 1945...1988 Rootsis ilmunud tööd. Kui Eestis ilmunud publikatsioonidest annavad põhiliselt tooni ajakirjades “Uus Talu”, “Loomakasvataja”, “Põllumajandus”, “Põllumees” jne. ilmunud, mis on enamasti nõuandva sisuga kirjutised, siis suur osa Rootsis ilmunud töödest on avaldatud väga kaalukates väljaannetes.

A. Kivimäest rääkides ei saa kuidagi mööda minna tema ühiskondlikust tegevusest, eelkõige Rootsis tegutsenud Eesti Agronoomide Seltsi töö juhtimisel. Ta oli seltsi asutajaliige ja esimene

juhatuse sekretär. Pikki aastaid juhtis ta selle tööd aseesimehena ja 25 aastat seltsi esimehena. Ta on andnud suure panuse Rootsis elavate (põhiliselt põgenike) agronoomide organiseerimisel, nendele töö leidmisel (mis oli eriti oluline seltsi algusaastatel) ja liikmete kutsealasel täiendamisel. Jättes siinjuures mainimata kõik need organisatsioonid ja ühingud, kuhu ta kuulus oma ametiseisundi tõttu, tuleks rõhutada veel tema osalemist Eesti Komitee, Eesti Rahvusfondi, Uppsala Eesti Seltsi, Uppsala Eesti Kodu jne. tegevuses. Kogu tema ühiskondlik tegevus kõneleb sellest, et Arnold Kivimäe näol oli meil tegemist nimeka teadlasega, kes armastas oma kodumaad. Kuigi teaduslikust pärandist suur osa asub Rootsi Põllumajandusülikooli raamatukogus, on teadus kaasajal oma olemuselt internatsionaalne ja A. Kivimäed meenutades tunneme erilist uhkust Eestist pärit suure teadlase teadusavutustest.

A. Kivimäe suri 28. augustil 1988. a. Rootsis.

O. Kärt

AUGUST MÄNNIK – 80

Sel aastal täitub 80 aastat EPMÜ keemia osakonna endise prof. kt. August Männiku sünnist. Ta oli mees, kelle kogu elutöö ja mõtete sisuks oli põllumajandusloomade biokeemia ja selle õpetamine EPA üliõpilastele.

A. Männik sündis 25. oktoobril 1918. a. Viljandimaal Pärsti vallas kooliõpetaja perekonnas. 1932. a. asus ta õppima Viljandi Maagümnaasiumi. Majanduslikel põhjustel pidi ta haridusteed jätkama 1935. a. Polli Põllutöökoolis ja edasi 1939...1940 Kuremaa Kontrollassistendite Koolis. Viimase lõpetamise järel asus tööle Suure-Kõpu Piimaühingus. Jätkamaks haridusteed lõpetas ta eksternina 1945. a. Tallina II Keskkooli. Samal aastal astus ta TRÜ veterinaariateaduskonda, mille lõpetas 1951. a. kiitusega. Pärast ülikooli lõpetamist jäeti A. Männik tööle TRÜ arstiteaduskonda assistendina. Kui loodi EPA, asus ta poole kohaga tööle ka veterinaariateaduskonna assistendina. 1952. a. luges ta juba vanemõpetajana biokeemia kursust EPA üliõpilastele. 1960. a. valiti A. Männik dotsendi kt-ks ja 1963. a. omistati talle keemia kateedri dotsendi kutse. 1979. a. valiti A. Männik professori kt-ks, kus ta töötas surmani 1. jaan. 1985. a.

Teadustööd alustas A. Männik juba üliõpilasena. Tal on valminud üle 70 töö. Neist väärivad märkimist kandidaadiväitekiri “C-vitamiini sisaldus sea organismis ja selle seosed kasvu ning kaaluibega” (1959), “Biokeemia õpik” (1967, 1977, 1985), “Vitamiinid noorloomakasvatuses” (1972), “Bioloogiliselt aktiivsed ained” (1962, 1965) jt.

1975. a. valmis A. Männikul doktoridissertatsioon “Uurimusi mõnede vitamiinide biokeemia alalt sea ainevahetuse ja söötamise aspektist”. Kahjuks ei mahtunud see NSVL Kõrgema Atestatsioonikomisjoni äsjakehtestatud uute eeskirjade raamidesse. A. Männiku tervis hakkas halvenema. Tal ei jätkunud enam jõudu väitekirja vajalikuks ümbertöötamiseks.

August Männikut iseloomustas erakordne töökus. Isegi raskelt haigena suutis ta veel nii palju, et andis kirjastusse “Biokeemia õpiku” uue käsikirja (ilmus 1985). Ka sai tal valmis venekeelne biokeemia õpik, mille I osa ilmus 1985. a. EPA rotaprindi väljaandel.

A. Männik on juhendanud aspirante, paljusid diplomi- ning ÜTÜ töid. Ta on rohkesti esinenud teaduskonverentsidel, erialanõupidamistel, raadios ja majandites.

A. Nilson

JÜRI PARRE – 70

Käesoleva aasta 10. oktoobril oleks oma elutee 70. verstapostini jõudnud veterinaarmeditsiini teadusdoktor professor Jüri Parre. Kahjuks rauges aga seni nii reipalt astunu samm järsku – 16. juulist 1996. a. on ta manalamees, kellest saab kahjuks rääkida ainult möödunud ajas – minevikus.

Jüri Parre (1957. a-ni Patune) sündis Mulgimaa pealinnas Viljandis põllumehe neljalapselise pere esimese lapsena. Viljandis lõpetas ta ka gümnaasiumi. 1948. a. astus ta Tartu Ülikooli loomaarstiteaduskonda. Lõpetas ta aga juba vastloodud Eesti Põllumajanduse Akadeemia veterinaariateaduskonna veterinaararstina 1953. a. Töötanud 1953...1954 tolleaegse Antsla rajooni Antsla Keskooveterinaarjaoskonna juhatajana ja Antsla rajooni peaveterinaararstina, astus ta 1954. a. Moskva Veterinaarakadeemiasse aspirantuuri parasitoloogia alal. Seal sai tema juhendajaks Tartu Ülikooli audoktor, maailmakuulus parasitoloog akadeemik K. Skrjabin, kelle juhendamisel valmis Jüri Parrel 1958. a. ka kandidaadidissertatsioon “Koerte ehinokokooosi teraapia ja selle seos inimese ja loomade ehinokokooosi devastatsiooniga”.

Nii nagu tollal kombeks, alustas noor pedagoog ja teadlane 1957. a. assistendikohalt EPA mittenakkavate sisehaiguste kateedris. 1960. a. edutati ta samas vanemõpetajaks. Alates 1961. a. töötas Jüri Parre tolleaegse EPA veterinaariateaduskonna patoloogilise anatoomia ja parasitoloogia kateedris. Alguses vanemõpetajana (1961), siis dotsendi kohusetäitjana (1962...1963), dotsendina (1963...1969, 1971...1979), vanemteadurina (1969...1971). 1979. a. valiti ta sise- ja nakkushaiguste kateedri dotsendiks ja 1989. a. pro-

fessoriks. 1992. a. kaitses ta veterinaarmeditsiini teadusdoktori dissertatsiooni avaldatud tööde ja monograafiate põhjal. 1992...1994 töötas Jüri Parre parasitoloogia õppetooli professori ja juhatajana, kellena ta 1994. a. emeriteerus.

Jüri Parre õpetas erinevatel aegadel parasitoloogiat, mikrobioloogiat, kalade haigusi, geneetikat ja lindude haigusi. Professorina *in optima forma*, entsüklopedisti ja erudiidina oli ta professor Julius Tehveri kõrval kahtlemata tolleaegse veterinaariateaduskonna ja miks mitte ka kogu EPA prominentsemaks pedagoogiks ja kirjameheks. Ta oli Eesti väljapaistvamaid parasitolooge. Tema üle 300-st avaldatud teaduslikust tööst enamik käsitles sigade helmintoose ja lindude koktsidioosi. Ta oli paljude tolleaegsete kodu- ja välismaiste teaduslike seltside ja ühingute liige. Jüri Parre oli terve eesti veterinaarparasitoloogide põlvkonna alusepanijaks. Tema teadmised helmintoloogia ja protozooloogia alal olid *a fond* – põhjalikud. Jumala armust hea kirjamehe, joonistaja ja keeltetundjana sai ta kirjutada ka hästi õpikuid. Tal oli silma ja kätt ning lisaks veel ilusate raamatute avaldamiseks nii hädavajalikku ilumeelt. Arvan, et veel praegugi – 13 aastat originaalse eestikeelse “Veterinaarparasitoloogia” (1985, ENSV Riiklik preemia 1985) ilmumisest – teeks see raamat au iga Euroopa kultuurriigi parasitoloogidele. Lisaks “Veterinaarparasitoloogia” õpikule kirjutas ta mahukad “Loomade parasitaarhaigused” (1964, kaasautoritega), “Kanade koktsidioosid” (1985), “Vasikate eimerioos” (1985), “Veterinaarparasitoloogia terminid” (1988), “Sigade parasitoosid” (1990) ja “Veiste parasitoosid” (1992). Ka lektorina oli professor Jüri Parre kahtlemata teaduskonna viimase aastakümne parim. Võib julgesti öelda, et iga Euroopa või Ameerika veterinaarülikool oleks olnud õnnelik omamaks sellist parasitoloogiaprofessorit.

Jüri Parre suurimaks teeneks tuleb siiski lugeda teovõimelise veterinaarparasitoloogide põlvkonna üleskasvatamist. Teha pea pooltest Mulgimaalt pärit noortest loomaarstidest tublid parasitoloogid – see on omamoodi unikaalne saavutus. Seejuures ei meelitanud ta noori inimesi aspirantuuri või magistriõppesse astuma vajaliku õppekoormuse saavutamiseks, vaid ta ka juhendas neid *ex professo*, ta aitas nad ka jalule. Esimeste uute võimaluste avanemisel organiseeris ta paljudele neist täiendusreisid välismaale. Ta aitas neid akadeemiliste kraadide kaitsmise tihti keerulistel ja käänulistel kõverteedel. Ta ei jätnud oma õpilasi kunagi vihma kätte ega räästa alla. Ta tõstis nad kindlatele postamentidele ning annaks Jumal tema õpilastele vaimu ja visadust oma õpetaja vääriliselt ka nendel postamentidel püsimiseks.

Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi ühe organiseerija ja esimese direktorina lõi ta noortest inimestest sõbraliku ja edasipürgiva kollektiivi. Paljudest selle labori

töötajatest said hiljem tublid teaduskraadidega spetsialistid.

Suured on Jüri Parre teened ka loomaarstide ühingu taasloomisel ja eriti selle kutseajakirja “Loomaarstlik ringvaade” uuestiilmumisel. Ta leidis peatoimetajana endale abilisteks tublid noored mehed, toetas neid nõu ja jõuga.

Loomaarstiteaduskonna finantskomisjoni esimehena püüdis ta teaduskonnale eraldatavaid nappe teadussummasid õiglaselt suunata sinna, kus nad kõige rohkem kasu võisid tuua.

Jüri Parre lahkus meist loomaarstiteaduskonnale ja loomaarstide professionile raskel ja keerulisel ajal. Ta mõistis ja nägi seda, mida sageli oma piiratuses ei näe või ei mõista paljud – et ühtsuses peitub jõud! Ta sai aru, et edasimineku eelduseks saab ikkagi olla see *viribus unitis* e. ühendatud jõud, mis lõppude lõpuks peab võitma *vis inertiae*.

Hea inimestetundja ja suhtlejana oli Jüri Parre teaduskonnas noorte, keskealiste ja vanade vaheliseks puhvriks. Loomupärane diplomaatiline vaist ja mulgi kavalus lubasid tal luua kompromisse ning lihvida sageli väga teravaid ja ohtlikke nurkasid.

Püüdes ühendada omavahel rivaalitsevaid veterinaarasutisi tegi ta tänuväärset tööd nende sageli erinevate seisukohtade lähendamiseks ja ühtlustamiseks. Temast peeti lugu ja tema sõnal oli kaalu. Tal oli autoriteeti nii Tartu Ülikoolis kui ka Teaduse Akadeemia instituutides. Professor Jüri Parre kohendavat ja suunavat kätt tundis teaduskond pidevalt ka pärast tema emeriteerumist.

Jüri Parre ei olnud albilt auahne, ta ei jooksnud tühipaljaste plekitükikeste ja paberilipakate järele. Ka igasuguste tiitlite tühja kõmina suhtes oli ta küllalt ükskõikne. Ta valis püsivamad väärtused – arvukate õpilaste ja kolleegide siira austuse ja lugupidamise.

Errare humanum est – mulgile omase loomupärase kavaluse, visaduse, sihikindluse ja

vaoshoituse kõrval võis ta vahel ka püssirohuna plahvatada.

Sõpradega suheldes oli Jüri Parre *fidelis et fortis* – ustav ja julge. *Vis vitalis* e. elujõud ja stoisus eluraskustes iseloomustasid teda vast kõige paremini.

Kõikudes elulaadilt mõistliku askeetluse ja mõõduka sübariitluse vahel, oskas ta elult nii võtta kui anda! Juba parandamatult haige mehena ei lasknud ta kunagi nina norgu, ei hädaldanud, ei jätnud heas seltskonnas pitsi tõstmata ega sigaretti läitmata. Ta leidis, et elada tuleb *in optima forma*, s.o. parimal kujul, nagu kord ja kohus. Ta ei armastanud rääkida oma haigustest ja hädadest, ta ei anunud kaastunnet.

Erinevalt paljudest praegustest noortest meestest oli ta aus, julge ja otsekohene ka isamaalistes asjades. Juba suhteliselt vana mehena ei häbenenud ta astuda Kaitseliitu, mille tegevusest ta ka hoolega osa võttis.

Koos endise abikaasa Niinaga kasvatas ta üles tublid lapsed – tütre ja poja. Ta aitas ja toetas neid kõiki, nii endist abikaasat kui ka tütre ja poja peret kõikides nende ettevõtmistes ja eluraskustest jagusaamisel. Tal olid tubli minia ja asjalik väimees. Tema hing sai tunda siirast rõõmu ka neljast toredast lapselapsest. Ja kui vanemas eas saatus andis talle tagasi osa tema vanematelt ebaõiglaselt võetust, siis asus ta ehtmulgiliku agaruse ja asjalikkusega tagasisaadut korraldama ja majandama.

Oma kolleegidest, sõpradest ja omastest lahkus ta järsku, veel täies elujõus, oma vaimsete võimete tipul. Ja sellisena, tõelise mulgi mehena selle sõna parimas tähenduses, mitte tudiseva ja haleda raugana, lahkus ta meist 1996. a. jahedavõitu Eestimaa suve ilusal juulikuu õhtupoolikul. Jäägu ta sellisena püsima ka meie mälestustes.

Professor Jüri Parre sängitati temale nii kalli Mulgimaa mulda Viljandi kalmistule.

T. Suuroja